

Dhaqanka Kaydsiga

Ujeedooyinka Cutubka: ka dib marka cutubkan dhamaado waxaad:

- Ogaanidoontaan muhiimada kaydsiga.
- Garowsandoontaan in kharashka aanu iska bixino een loo baahnay oo la dhimo ay ka mid tahay dhaqanka kaydsiga.
- Fahmidoontaan sida noolaashada loogu hago qorshe islamarkaane loogu socdo awoodahaada dhaqaale.

9.1. Kaydsiga

9.1.1. Faa'iidada kaydsiga

- Magaranaysaan deegaankiina dad isku filaansho ku gaadhay dhaqanka kaydsiga? Intaad isbarbar dhigtaan noolashoodii hore dadkaas iyo mida hadda ay ku jiraan u faahfaahiya saaxiibadin.

Hinda iyo Walaalaheed

Hinda iyo labadeeda walaalood sanad ka kor ayeey Aabaheed iyo Hooyadeed ku geeriyooden shil gaadhi. Laakiinse xiligii ay waalidiintoodu noolaayeen maadama ay jirtay lacag ay kaydsadeen noolashooda weey fiicanayd. Hinda, maadama ay tahay gabadh caqli badan waxay walaalaheed si haboon ugu

adeegi jirtay lacagtii waalidiinteen kuna waanin jirtay in ay si haboon u isticmaalaan lacagta ay siiso. Waxay walaalaheed ku sii jireen dugsiga ayna sii wateen waxbarshadooda.

“Waalidiintay waxay ahaayeen ku wa abaal aad u balaadhan nagu leh. Maaanta hadaynan iyga ahayn noolahsayadu...?” iyada oo leh ayay u maahad celinjirtay.

Layliska 1^{aad}

1. Hinda iyo walaalahayd in aysan sii wadan lahayn waxbarashada hadayna waalidiintoodii u kayd in lahayn lacag ayaa sheekadu ina tusinaysaa. Hadaba, Waalidiinteed waxaa ay lacagta u kaydiyeen mawaxay ogaayeen in ay mar un geeriyeenoon doonaan mise ma aynay? Haddii jawaabtiinu tahay haa sideey ku ogaan karaan? Jawaabtiinii haday tahay maysan ogayn, sheega sababta ku kayntay in ay lacag meel dhigaan?
2. Sida sheekada ku xusan Hinda iyo Sidee luuga baahanyahay in ay u isticmaasho lacagta ay waalidinteen ka dhaxashay si ay u sii wataan waxbarashadooda dhib, la,aan?

Dhaqanka Kaydsiga

Kaydsigu faa'iidooyin badan ayuu u leeyahay noolasha mustaqbalka ee qofka, qoyska, bulshada iyo dalkaba. Waxaa ka mid ah dakhliga iyo kharaska ku soo gala mudo koobaan ood meel ku kaydsatid waxay gacan ka gaysani in aad marka dhibaato aan la filayn timaado isticmaashid.

Kaydsiga wuxuu aad muhiim ugu yahay in lagu noolaado iyada oo la daboolo waxyaabaha noolasha aas aaska u ah waxaa ka mid ah cuntada, biyaha, dharka, iyo hoyga. Kaydsigu wuxuu suurtagaliyaa qofka, qoyska iyo bulshadaba in ay gaadhaan is ku filaansho.

Kaydsiga waxaa uu aad muhiim uga yahay dhinala waxbarashada caruurta. Marka aan guur sano, xanuunsano, gabowno, ama xaalad degdeeg ah nala soo daristo waxaan isticmaaleeynaa wixii aan meel dhiganay.

Layliska 2^{aad}

Ka jawaaba su'aalahaan soo socda

1. Inta aad eegtaan xaalada deeganka aad ku nooshahiin, sheega sida dhaqanka kaydsiga uga jiro halkaasi.
2. Sheega haddii ay jiraan wax idinkaba aad kaydsan kartaan ee heer kiina ah.

9.1.2. Hababka kala duwan ee kaydsiga loo dhaqangalyo

- Waa maxay marka aynu leenahay habka ama sida wax loo kaysada? Macalinkiiina iyo saaxiibadiina fasalka u sheega.

Qorshahii dhicisoo bay.

Deegaan Tuulo ah dadka ku dhaqan ayaa xili lagu wargaliyay in aan sanadkan wax roob ah oo fiican la filayn. Sidaas waxaa u sheegay saddalin ay sameeyaan khaburo xirfadlayaal dhanka cilmilada ah. Ka dib waxaa deegaankii u kicitimay koox xirfadlaaal ah oo beeraha aqoon u leh waxayna ku wacyagaliyeen bulshada deegaanka in ay si haboon u isticmaalan waxa ay kaydsadeen hadda ka hor maadama la filo roob yaraan iyo raashin la'aan soo wajahda.

Dhinaca kale mudane Guuleed iyo Xaaskiisa Faadumo ayaa waxay ku wada arinsan hayeen qorshaha sanadkan iyo ka soo socdo waxaay qabandoonaan.

- In sanadkan ay geeyaan Kuliyada wiilkooda weyn ayuu Guuleed soo jeedayay faadumana way la qaadatay. Wiilkooda kale Maadama ay xaaskiisu dhalmo ku dhawdahay in ay timaado ku umusho xaafadooda inta ka hadhayne ka sii diyaar garoobaan dhaqaalaha ku baxa.

Marka sadexaadna in ay gurigooda ka samaysan cawska ugu badalaan jingad. Qorshayaashan oo dhan waxay ku fikirayaan in ay ka fuliyaan sadexdooda dibi oo mid iibiyaan dalaga uyaal ee sadaxda kiish in aymid iibiyaan iyo walitaba Digaaga oo idil.

Laakiinse qorshahoodaas oo dhani waxay bilaabeen in ay ka fikiraan. Waxaa intaas dheer ay thay in ay ka fakaraan dhaqaalaha ka baxa reer kooda ka kooban sagaalka qof. Si kastaba si ay arimaha iyo qarshayaashooda mustaqbal u fuliyaa waa in ay marka hore isla eegaan dhaqaalahooda iyo waxaa ay tahay in ay ku dhaqaaqaan.

Dhaqanka Kaydsiga

Laylixa 3^{aad}

Ka dooda su'aalahan soo socda

1. Mudane Guuleed iyo Faadumo qorshaha sanadkan u yaale waa meeqa?
2. Lacagta ay u qorshaynayaan in ay ku fuliyaan hawlahaas iyo awoodooda dhaqaale ma isku dheeli tiranyahin? Sidee?
3. Ma jiraan qaar qorshahooda ka mid ah ay tahay in la joojiyo? Jawaabtiinu "Weey Jirtaa" hadadd leedahiin sabab?
4. Faa'iido caynke ah ayaa ku jirto in la qaato lana dhagaysto talada xirfadlaha?

Waa muhiim in dakhliga mar ama marer kaladuwan ku soogalo loogu xisaabtamo in kaydsi noqonkaro. Waa kuwee qaababka iyo wadooyinka wax lagu kaydsado? Waxaan tusaale loo soo qaadan karaa hananka iyo siyaabaha ka laduwan ee wax loo kaydsada ee sida hoos ku xusan.

B. In ladareeyo ama layska ilaaliyo kharashka iska baxa Kharashka iyo lacagaha iska baxa een loo baahnayn oo la yeero ama layskaba joojiyo waxay ka mid thay dhaqanka kaydsiga. Tusaale ahaan, Qoys ay Caruurtooda dugsiyada dhigtaan inta ay lacag ama kharash ka bixin la haayeen wax kale marka hore waa in ay daboolaaana baahida waxbarashada caruurta.

T. Qooyaskaaga iyo Adiga oo ku socdo qorshe iyo hadba awoodaada dhaqaale Adiga iyo qoyskaadaba in ay ku socdaan qorshe iyo nidaam dhaqaale waxay ka mid tahay siyaabaha wax loo

kaydsado. Sida dhaqanka Soomaaliduba in ay uu qoysas baddan isku keeno isuna kaalmayno waa wax nalagu yaqaano. Xaaladaha noocani oo kale ah waxay a baahanyahiin xoog iyo dhaqaale badan. Qoys tira badan wuxuu u baahanyahay cuno, daryeel caafimaad, dhar,hooy dhaqaale lagu bixiyo waxbarashada iyo hawlaha badan. Waxaa laakiin inta badan dhici karta in aan la helin dhaqaalaha iyo dakhli ku filan oo hawlahaas lagu filiyo.

Guud ahaan, waxaa muhiim ah in aynu ku socono qorshe dhaqaale oo ku salaysan awoodane dhaqaale. Waa in aan iska ilaalino waxyaabaha kharashka iska baxo ee aan wax qorsha ah ku fadhiyin.

J. In aad lacag kaydsadid Waxaa ka mid ah sida in aad Baanka ka furato buuga xisaabta/Akown,ama aad hagbad (Jamac), iskaashatada daymaha ku biirto iwm. In aad wax kaydsato uma baahno lacag badan waxaad ka bilaabi kartaa waxooga yar.

Laylixa 4^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socdo

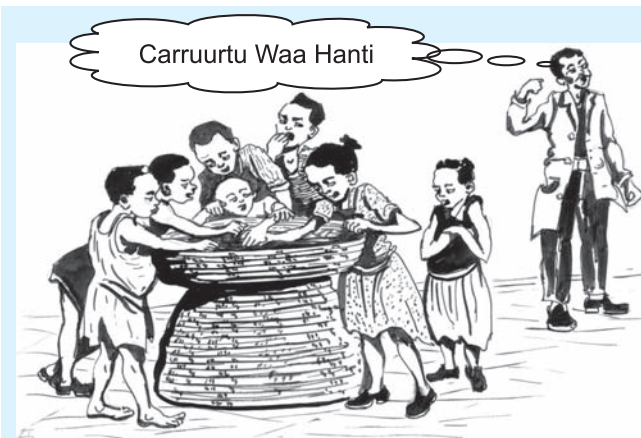
1. Waa maxay marka la yidhaahdo qorsha iyo awoodaada dhaqaale ha lagu socdo?
2. Qoyskiina ama deegankiina dhexdiisa waxyaabaha kaydsiga ee aad leedahiin waa la isticmaala qortaan ugu akhriya saxiibadiina fasalka.
3. Qoysaskaiina dhexdooda qofka aad leedahiin wuxuu furtay buuga bangiga ama wuxuu ka mid yahay iskaashato sida hagbada, Jamac ama kuwa kale ay uu ka mid ah haduu u jiro weeydiisaan su aalahan soosocda Jawaabaha

Dhaqanka Kaydsiga

qoral ahaan ku soo jeediya una gudbiyo macalinka.

- B. Wakhti intee la eg ayeey kauqaadataa marka lacag bangiga dhigayaan? Marka ay ka soo bixinayaan?
- T. Marka bangiga ay doonaan in ay lacag ka soo saartaan waa marka ay dhibaato caynkee ah lasoo daristo?

9.2. Ficilada Waxyeelayn karo dadaalka kaydsiga

Jaantuska 9.1 Ficilo Waxyeelaynkaro Kaydsiga

- Sheega waxa aad ka idiinka muuqdo sawirka sida ay u waxyeelayn karto dadaalka kaydsiga.
- B. Xafladaha kharashaka baddan lagu bixiyo.
- Deegaankiina dadka aad leedahiin waxay u qabsadaan xafladaha si awoodooda dhaqaale ka sarayso qora.

“Dhibaataadii is ku Uruurtay”

Khadar iyo Kafiya dharka ay dugsiga ku aadan markii loo iibay sadax sano ka hor ayeey ahayd. Maadaama ay lahayn dharka kale ooy is kaga

badalaan waxay u dayacmeen si xun. Weey dil dilacceen oo waxaaba badalmay midabkoodii. Waalid koodne wuxuu ugaj awaabay markay weeydiiyaan waxaan u diyaar garoobeynaa dabaal daga sanadka cusub wiixii dhaqaale ahne halkaas ayaan si fiican ugu ciidaynaa. Marka munaasabada ciidaha kale lagaadhane waxaan rabnaa in aan dadka kale si ayna wax nooga sheegin ku ciidno xoola badaan oon qalo.

Layliska 5^{aad}

Idinka oo ku salaynayo sheekada ka jawaaba su'aalahaan.

1. Qoyskan dhibaata dooda ugu wayn waa maxay?
2. Dhibaatan sidee ayaa looga bixi karaa?

B. Fikradaha iyo aragtiyada dib u dhaca ah

- Sheega fikradaha aad ka taqaanaan aragti dib u dhac ah.

Qayladii Qorana iyo Xaas Kiisii

Qorane iyo Xaaskiisa Qarad waxaa aad ugu xan uunsan gabadhooda Sahro. Markaas si ay u ogaadaan xanuunka gabadha waxay u socdaalane meel aad uga fog deegaan kooda si ay u la kulmaan nin halkaa jooga oo caada dhaqameed dadka dawo ugu sheego. Markay tageen Ninkii ayuu arkey gabadhoodii markaas ayuu ku yidhi gabadha waa laga dhax dhawaqay oo wadaadaa cunayo ee waxaad sor iibisaan lax madoow.

Qorane iyo Qarad weey soo iibiyeen laxdii madoobayd iuna keeneen ninkii ahaa dadka quraafaadka ka shaqeeya. Laakiinse wuxuu hadane u sheegay in ay u keenaan dahab gabadha

Dhaqanka Kaydsiga

qoorta loo galiyo maadama waxa ka dhexqaylyayo uu jecel yahay dahabka. Waal iidka, Qorane iyo xaaskiisa oo dadka weydistay dayn. Ma aanay dhicin in ay helaan daynta. Waxaay ku labteen reerkii ay ka yimaadeen soona iibiyeen labo neef oo geelooda uga hadhsanayd. Dahabkii ayayna u keeneen ninkii. Waxaase aad walwal ugu dhalisay Qorane iyo xaaska ayaga oo reerkii hantiidiissi oo dhan ku bixiyay gabadha iyo gabadhii oo wali waxii uu hayo, hantine farahooda ka baxday. Xataa u maheli karaan caruurta wax ay dhar iyo buugaag ugu iibiyaan.

Layliska 6^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jwaaba

1. Araagti dib u dhac ah waa maxa?
2. Fikrada sheekada kore ku cad ee Aragtida dib u dhaca ah ee Qorane iyo ugaystay wal walka iyo walaaca oo kale in ta aad qoysaskiina weeydiisan macalinka ugu soo gudbiyo qoraal ahaan.

Aragtiyada dib u dhaca ah iyo dhaqama xun xun waxay leeya hiin xoog ay dadka waxaanay karayn ku qasba in aysameeyaan. Tusaale ahaan, inta hantida iyo dhaqaalaha yar ee qoyska la dhaafiyo in loo geeyo dadka waxs heega ama quraafaadka akhriya.

Mida kale ee aragtiyada dib u dhaca ah waa gabdhaha oo laga soo qaado in ay ka hooseeyaanwiilsha . Arintan waxay ku dhalisaa gabdhaha in aanay shaqayn hanti ay leeyahiina abuurin.

Layliska 7^{aad}

Ka jawaab su'aalahan soo socda

1. Sidee ayeey falalka aragtida dib u dhaca ah ugu keentaa dadku in aysan noolashooda kor u qaadin?
2. Sheega deegaankiina xaaladaha ama hadalada aad leedahiiin waa lagu dhaqmaa ee aragtida dib udhaca ah.

9.3. Saboolnimada

9.3.1. Halista Saboolnimada

Jaantuska 9.2 Astaamaha Saboolnimada

- Idinka oo eegaya sawirka dusha ku yaala, shhega khatarta gaajadu leedahay.

Saboolnimada waxay hoos udhigtaa rajada. Saboolnimadu waxay kalagaysaa dadka is jecel. Saboolnimadu sumcada ayeey baa biisaa. Saboolnimadu labo nooc ayaa loo eegaa. Midka koobaad waa saboolnimada lacagta. Tan kalane mida aragtida ama fikirka. Labadoodaba waa astaamaha muujinayo in lagu noolyahay noolalal aad u hoosayso. Waxay labadooba horseedaan dulsaarnimo.

Qofka leh saboolnimada fikirka shaqoma qaadanayo Si adagne oo hawl karnimo ku

Dhaqanka Kaydsiga

dheehaatahay uma shaqaynkaro. Wuxuu ku noolyahay xooga dadka kale. Saboolnimada fikirka waxay aad uga xun tan lacagta.

Saboolnimada lacagta waxaa lagaga gudbi karaa iyada oo dadaal shaqo lasameeyo qorshe lagu socdo. Laakiinse saboolnimada fikirka waxaa badali karoo oo kali ah in lala yimaado isbadal aasaasi ah op ku dhisan fikir ku yimaado waxbarasho.

Layliska 8^{aad}

Ka jawaaba su'aalaha soo socda

1. Qora saddex ka mid ah dhibaatooyinka ay horseedi karto saboolnimada
2. Intaad sheegtaan sida saboolnimada iyo shaqo xumida isugu xidhanyihiin qoraal ahaan ku seejida una gudbiya macalnikiina.

9.3.2. Hantida iyo lacagaha oo la khasariyo waxay la safan tahay saboolnimada

- Waa maxay qofka loogu yeedhiyo khasariyo ama baabiye? Saboolnimada maxay kaga mideysanyihiin?

Waxyaabaha saboolnimada dhaliya waxaa ka mid ah khasaarinta am xad-dhaaf marka loo isticmadlo hantida iyo lacagta. Marka aynu leenahay khasriya ama qof xad-dhaaf u isticmaala waxaan u jeednaa in hantida iyo lacagta loo bixi si caqli ka fooq ah oo xad lahayn. Waa dhaqaalaheena oon sabab la'aan ku bixino waxaan macno lahayn. Tusaale ahaan, qof ku jiro jamac ama hagbad, marka xiligiisa qaato xadka bax ah u adeegsado sida xaflado aan loobaahnayn, ama qalabka adeega fuliyo soo si aan haboonayn loo isticmaalo. Qodobkan haddan tusaale ahaan soo

qaadano, Haddii an qof wada gaadhi faris mar walba daryeelo Gaadhiga, nadsiiyiyo si habon u adeegsado islamarkaane Fariska si wanaagsan u quudiyo wuxuu ku shaqaysani mudo dheer.

Layliska 9^{aad}

Ka jawaaba su'aalaha soo socdo

1. Waa maxay siyaabaha lagu xoojin karo dhaqanka kaydsiga?
2. Hantida oo la khasariyo waxay aas aas u tahay saboolnimada. Sida ay arintaas ku noqon karto koox koox fasalka dhexdiisa uga dooda.

9.3.3. Saboolnimada si loo tiritor waa in kharashka baxo la naaqusiyo kaydintane la dhaqan galiyo

- Waa maxay arimaha suurtagalin karo in kharashka baxa la naaqusiyo?

Si hoos loogu dhiga kharashka baxa waa in marka hore la ogaado kuwa muhiimka ah iyo kuwa aan loo baahnayn. Tusaale ahaan, Nin beeraleey oo kuu nool tuulo laydh aan lahayn haddii uu iibkeeno Dibigiisa si uu ugu iibsado laambad waa sax, laakiinse hadduu u iibiyo in uu dabaal dag xus ku sameeyo taasi waa arin aan haboonayn.

Layliska 10^{aad}

1. Idinka oo ka duulayo xaalada dhabta ah ee deegaanka aad ku nooshihiin waxaad kala dhig dhig taan kharashka aan loo baahnayn iyo kuwa ay tahay in la bixiyo loona baahan yahay tusaale ku soo bandhiga.
2. Dood kooxeed ka yeesha sida kharashka is ka baxo oo la naqusiyo gacan ugu gaysan karo hoos u dhigida saboolnimada.

Dhaqanka Kaydsiga

Gabogabada Cutukba

Dadku si ay uga baxaan saboolnimada uguna noolaadaan noolala dagan waxaa muhiim ah in ay yeeshaan dhaqan kaydsi. Kaydsiga oo la cadaysto faa'idooyin baddan ayuu leeyahay. Wuxuu naga dheereeyaa saboolnimda iyo dulsaarka, makra aynu gaboowno ayaan istic maalaynaa, waxbarashadeena ayuu gacan ka gaysan ama haddii uu xanuun yimaado iyo guur waan isticmaalaynaa waxii aan kaydsano.

Wadooyin badan oo lagu dhaqan galiyo kaydsiga ayaa jira. Waxaana ka mid ah in aad hadba awoodaada dhaqaale ku noolaato. Si aad lacag dhigaal ah uyeelatid waxaa muhiim ah in lagu xisaabtamo kharashka ku soogala si haboona loo isticmaalo.

Si dhaqanka kaydsiga loo xoojiyo, waxaa muhiim ah in la ogaado waxyaabaha carqalada ku noqon karo kaydsiga. Waxaana kamid ah xafladaha awoodeena ka sareeyo een samayno, sida aroos kharash badan, munaasabadaha dabaaldagyada.

Erayada ugu muhiimsan ee cutukba

Saboolnimo:	Dhibaato, Faqri, Gaajo, Dhaqaale la'aan
Khasaarin:	lacagta oo siaan haboonayn loo adeegsado, qorshe la'aan in lagu socdo.
Hanti:	lacag, maal, rasamaal
Amaah:	balanqaad aad samaysad in aad bixin doontid ama lacag mustaqbalka deena sidaas la gugu siiyo.

Dhaqanka Kaydsiga

Su'aalahan gebogabada cutukba

Su'aalahan soo socda intaad ku qortaan buugaagtiina kadib ka shaqeeya.

I. Jimladahan sosocda uga jawaaba "R" ama "Been"

1. Sida qofkii faqiirk ahaan jirayba taajirka u noqonkaro kii taajirka ahaana faqiir wuu noqonkaraa.
2. Saboolnimada fikirka iyo mida lacagta waa labo isku mid ah.
3. Kaydsiga iyo saboolnimadu waa labo isla xidhiidha.
4. Qof hadii aanu amaadha qaadan sinaba ugama bixi karo saboolnimada.
5. Nooc kasta oo ka mid ah shaqooyinka hadaad ku hawlantahay kaydsigu waa lagama maarmaan.

II. Kuwa hoosyaal xarfka "B" uga soodono kuw ku hoos qaran xarfka "T"

B	T
1. Saboolnimo	B. dulsaarnimo
2. Goobaha kaydsiga ee dhaqan ahaaneed	T. kharash aan loo baahnayn oo iska baxa
3. Khasaarin	J. isku filaansho
4. Goobaha kaydisga ee casriga ah	X. baangiga
	Kh. Hagbad

III. Su'aalahan soo socdo ka dooro jawaabta saxda ah

1. Kaydsigu
 - B. Wa hanti loo gudibyoo ubadkaada.
 - T. Xiliga shilkugu dhaco ayuu wax in oo qabani.
 - J. Waa wax ehelka gaadhikara
 - X. Dhamaanba
2. In layska reebo kharashka baxa een loo baahnayn waxay ka turjumaysaa
 - B. In qorshe lagu socdo
 - T. Qoyskaada ood cadibtid
 - J. Waa adiga ood cadibtid
 - X. Dhaamaanba

Dhaqanka Kaydsiga

3. Khasaarin waa
 - B. In aan laga fikirin kaydsigaba
 - T. la'aanta dareen masuul iyadeed
 - J. Qorshe in lagu socdo
 - X. Jwaabtu waa B & T
4. WMka aynu leenahay dhaqanka kaydsiga oo la caadaysto wuxuu hoos u dhigi saboolnimada >
 - B. Waa adiga oo isticmaala xoogaada dabadeedna ka qanacsanaado
 - T. waxay gacan ka gayssan in aanu qoysku kala tagin.
 - J. Jwaabtu waa B & T
 - X. Midnaba
5. Saboolnimada Fikiirka wax loo la jeedaa
 - B. In aan shaqada la jeclaan
 - T. In aan shaqada la jeclaan
 - J. In lagu socdo aragtiyada dib udhaca
 - X. Dhamaanba

IV. Goobhan banaan ee sosocda ku buuxi erayda ama weedhaha ku haboon.

1. Ficilada waxyeelleeyo kaydsiga waxa kamid ah _____ iyo _____.
2. Hababka kaydsiga waxa laga tilmaami karaa _____ iyo _____ .

V. Su'aalahan soo socdo jawaab gaaban ka bixi

1. Tusaale ku faahfaahi sida dhaqanka kaysiga gacan uga gaysto tirtirada saboolnimada.
2. In taad labo ka mid ah waxyaaba saameeyo kaydsiga ee dhaqan ahaan dadku sameeyaan soo qaadataan, kadibna tusaale ku muuji.